

Moduł V: Dostosowanie otoczenia przedszkolnego i wymagań edukacyjnych dla dziecka niewidomego i słabowidzącego w edukacji przedszkolnej

Wydział Specjalnych Potrzeb Edukacyjnych
Jolanta Rafał-Luniewska

Zmysł wzroku

Wzrok jest podstawowym sposobem zdobywania przez człowieka wiedzy o otaczającym go świecie.

Około 85 % informacji zdobytych niewerbalnie przyswajamy obserwując otoczenie, 11 % za pomocą słuchu, 3,5 % - węchu, 1,5 % - dotyku, 1 % - smaku i innych. (Źródło: COST219)

Dane statystyczne wskazują na rosnącą liczbę osób z obniżoną sprawnością wzroku, określanych terminem niedowidzących. Jest to jeden ze skutków postępu medycyny, która potrafi uchronić przed całkowitą ślepotą, nie przywracając jednak wzroku do pełnej sprawności.

Wzrok jest zmysłem, który odgrywa istotną rolę w życiu codziennym.

Brak wzroku lub jego ograniczenie utrudnia funkcjonowanie człowieka.

Znaczenie wzroku w życiu człowieka można rozpatrywać w zakresie:

- procesów poznawczych;
- działalności praktycznej;
- orientacji przestrzennej;
- sfery emocjonalnej;
- komunikowania się z otoczeniem.

Przyczyny niedowidzenia

Wśród przyczyn niedowidzenia wyróżnić należy:

- a) wadliwą budowę lub wadliwe funkcjonowanie oka, spowodowane czynnikami wrodzonymi (działające w okresie płodowym) lub nabytymi, jako skutek różnych chorób ogólnych (cukrzyca, gruźlica) i chorób oczu;
- b) choroby centralnego układu nerwowego (guz mózgu, zapalenie opon mózgowych i mózgu);
- c) niewłaściwą dietę (brak lub niedobór witaminy A);
- d) urazy i wypadki.

Potrzeba integracji

Celem integracji jest umożliwienie niepełnosprawnym prowadzenia normalnego życia, udostępnienie im wszystkich instytucji kształcenia, pracy, kultury i rekreacji, z których korzystają pełnosprawni oraz udzielanie im różnych rodzajów pomocy socjalnej.

Powodzenie społecznej integracji dzieci, młodzieży i dorosłych osób niepełnosprawnych **zależy od warunków stworzonych tym osobom w ich naturalnym środowisku.** Sama istota społecznej integracji polega na pełnym „łączeniu” osoby niepełnosprawnej w społeczność osób pełnosprawnych.

Warto, aby dzieciom dano przejść „**edukację włączającą**”, w procesie której kształtowane jest u nich przekonanie, że każde z nich, niezależnie od stanu swojego zdrowia i sprawności, ma prawo do wspólnej zabawy i nauki oraz uczestnictwa we wszystkich sytuacjach społeczności przedszkolnej czy uczniowskiej.

Niedowidzenie ma oczywiście pewien negatywny wpływ na funkcjonowanie dziecka w przedszkolu/szkole, jednak jest on spowodowany zewnętrznymi aspektami funkcjonowania (bariery architektoniczne, zbyt liczne grupy/klasy, brak profesjonalnej pomocy itp.), natomiast nie wynika on z osobowości i możliwości poznawczych i intelektualnych dzieci z defektem wzroku.

Większość dzieci niedowidzących, to jednostki zdolne i ambitne, co spowodowane jest ogromną motywacją, aby dorównać rówieśnikom. Defekt wzroku kompensowany jest u nich **rozwojem innych procesów poznawczych takich jak: pamięć, uwaga, wyobraźnia.**

Tyflopedagogika

Tyflopedagogika (z gr. *typhlos* -niewidomy) – dział pedagogiki specjalnej zajmujący się wychowaniem, edukacją, terapią i rehabilitacją osób niewidomych i niedowidzących w placówkach oświatowych (w tym integracyjnych) oraz poradniach specjalistycznych.

Osoby z uszkodzonym wzrokiem dzieli się na dwie grupy:

- niewidomych i niedowidzących od urodzenia i wczesnego dzieciństwa (przyjmuje się wiek do pięciu lat);
- ociemniałych – osoby, które całkowicie lub w znacznym stopniu straciły wzrok w ciągu życia.

Próba zróżnicowania podstawowych grup osób z uszkodzonym wzrokiem (niewidomi, niedowidzący i ociemniali) ma znaczenie w realizacji celów i treści rewalidacji.

Klasyfikacja WHO (1980r.) uważa:

- za wzrok normalny - ostrość wzroku powyżej 0.3,
- za słabowzroczność - ostrość wzroku od 0.3 do 0.05,
- poniżej 0.05 - ślepotę całkowitą, poczucie światła, oraz ślepotę umiarkowaną.

Z pedagogicznego punktu widzenia do dzieci niedowidzących lub słabo widzących zalicza się te, które posiadają zdolność widzenia tekstów czarnodrukowych i nie muszą korzystać z pisma punktowego (Braille'a).

Tyflopedagogika za swój przedmiot działania uznaje badania i wdrożenia dotyczące rozwoju kompetencji życiowych osób z uszkodzeniami wzroku.

Rewalidacja osób z problemami widzenia zmierza do realizacji celów związanych z charakterem uszkodzenia.

Charakterystyka dziecka niedowidzącego (słabowidzącego)

Dzieci niedowidzące (słabowidzące), to grupa pośrednia między tymi, którzy widzą dobrze, a niewidomymi.

Charakteryzuje je poważnie obniżona ostrość wzroku lub ograniczenie pola widzenia, zaburzenia akomodacji, światłowstręt, oczopląs, czasami zaburzenie w rozpoznawaniu barw. Oznacza to, że zmysł wzroku utrzymuje u nich dominującą rolę w orientowaniu się w przestrzeni i procesach poznawczych, jednak rola ta jest znacznie słabsza i mniej skuteczna niż u zdrowych rówieśników.

U dzieci tych **wzrosło znaczenie pozostałych zmysłów, zwłaszcza słuchu i dotyku, które powinny być maksymalnie wykorzystywane dla wyrównania i uzupełniania zdobywanych informacji.**

Małe niedowidzące dzieci rzadko zdają sobie sprawę ze swej inności, nie przeżywają własnej ułomności gdyż brak im jeszcze autorefleksji, która pojawia się dopiero w wieku dojrzewania, kiedy to wszystkie problemy związane z niedowidzeniem stają się bardzo wyraźne. Należy podkreślić, że relacje współczesnego społeczeństwa wobec osób z uszkodzonym narządem wzroku stanowią jeden z podstawowych problemów wymienianych przez te osoby.

Trudności dzieci niedowidzących w przedszkolu

- Wiele dzieci niedowidzących, szczególnie młodszych cechuje nadmierna pobudliwość psychoruchowa. Są one w ustawicznym ruchu, manipulują drobnymi przedmiotami, przy czym ta nadmierna ruchliwość nie jest uzasadniona sytuacją zewnętrzną.
- Często przejawiają zmienność nastroju, łatwo zapalają się do pracy, po czym równie szybko z niej rezygnują.
- Są nieśmiałe i przy najdrobniejszym niepowodzeniu tracą wiarę we własne siły, lub też nadmiernie przeceniają swoje umiejętności i możliwości.
- Dziecko niedowidzące może charakteryzować wolniejszy proces myślenia, czasem trudności w koncentracji uwagi, zwolnione tempo pracy.
- W pracy z dzieckiem słabo widzącym należy przyjąć zasadę, że praca wzrokowa nie powinna przekraczać 30 minut, w przerwach należy przeprowadzić ćwiczenia pamięciowo - słuchowe.
- Wśród dzieci niedowidzących, często zaburzona zostaje sprawność kinetyczna. Występują wtedy trudności w zespoleniu pojedynczych ruchów w jedną harmonijną całość.
- Zaburzenia spostrzegania utrudniają określenie relacji pomiędzy przedmiotami np: wyżej - niżej, na prawo - na lewo, nad - pod, za - przed, obok - przed.
- Zaburzona koordynacja wzrokowo - ruchowa utrudnia precyzję.
- Często występujące zaburzenie orientacji przestrzennej, a w szczególności zaburzenie kierunkowe dotyczące osi pionowej i poziomej uniemożliwiają orientację w stronach prawa-lewa, góra-dół
- Poziom analizy i syntezy wzrokowej ma duże znaczenie nie tylko dla różnicowania kształtów figur, ale również ich zapamiętywania i odwzorowywania na podstawie modelu.
- Rysunek dziecka niedowidzącego jest schematyczny, zawiera niewielką liczbę elementów, może brakować pomiędzy nimi współzależności.

Reguły w grupie przedszkolnej, w której są dzieci niedowidzące

Wskazań do pracy nauczycielowi przedszkola powinien udzielać tyflopédagog, zakres działań rewalidacyjnych nauczycieli i specjalistów powinien być opisany w IPET.

Do potrzeb dzieci z uszkodzonym wzrokiem powinny być dostosowywane pomoce dydaktyczne tj. : modele roślin i zwierząt , wypukłe rysunki tzw. reliefy, ilustracje, scenki, lupy, magnetofony, itp. Przy czym dla dzieci słabowidzących i z resztkami wzroku ważne jest, aby elementy pokazywanych im przedmiotów były zróżnicowane pod względem kolorystycznym.

W przedszkolu, do którego uczęszczają dzieci z uszkodzonym wzrokiem warto pamiętać o kilku regułach tj.

- dziecko z defektem wzroku warto, aby miało stałe miejsce w sali,
- musi poznać salę przedszkolną,
- nie wolno zmieniać miejsca przedmiotów w sali, by uniknąć urazów,
- drzwi do sali muszą być zamknięte, albo całkowicie otwarte,
- nie należy zabraniać samodzielnego poruszania się po przedszkolu,
- należy zadbać o właściwe oświetlenie pomieszczenia, w którym odbywają się zajęcia w przedszkolu

Nauczyciele pracujący z takimi dziećmi powinni stosować się do kilku zasad tj.

- rozwój dziecka z uszkodzonym wzrokiem, które nie ma dodatkowych deficytów może przebiegać normalnie w sferze psychicznej i społecznej
- dziecko takie może rozwijać się psychicznie i społecznie w takim samym czasie, co dzieci normalne,
- procesy poznawcze i działanie dzieci z uszkodzonym wzrokiem są ze swej natury wolniejsze niż dzieci widzących,
- dzieci z uszkodzonym wzrokiem wymagają większego zaangażowania, pracy i cierpliwości oraz współpracy nauczycieli i rodziców oraz współdziałania rówieśników.

Stymulacja rozwoju ruchowego 0-3 lata

Znaczne osłabienie wzroku wpływa negatywnie na rozwój ruchowy, koordynację wzrokowo - ruchową, harmonię i równowagę oraz na ogólną ciekawość poznawczą. Czynności te pojawiają się później niż u niemowlęcia widzącego prawidłowo.

Ograniczony dopływ bodźców wzrokowych może powodować, że dziecko słabo widzące niechętnie leży na brzuszku, nie chce podnosić główki w tej pozycji, nie sięga po zabawki, nie raczkuje, a w rezultacie staje się coraz bardziej bierny. Dlatego tak ważna staje się **wczesna rehabilitacja, stymulacja i aktywizacja pozwalająca zorientować się w budowie własnego ciała i w otaczającym świecie**. Stymulacja dziecka w tym względzie polega na zakładaniu mu na rączki i nóżki tasemek z maleńkimi dzwoneczkami, które wydając dźwięki przy najlżejszym ruchu, zachęcają malucha do większej aktywności i ruchliwości, pozwalają mu zorientować się w budowie własnego ciała.

Nie mniej ważne jest doświadczenie zdobywane przez dotykanie swojego ciała, innych osób oraz dotykanie ciała dziecka przez innych. Podobnie duże znaczenie ma dotykanie różnych przedmiotów, powierzchni np. szorstkich, gładkich, miękkich itp. pocieranie gąbką, tkaniną, kremem, aby uwrażliwić dziecko na różnorodne wrażenia i doświadczenia czuciowe.

Położenie malucha w kocu, prześcieradle kąpielowym i kołysanie nim oprócz odbioru wrażeń czuciowych, dostarcza wrażenia ruchu, ćwiczy zmysł równowagi, przy jednoczesnym zapewnieniu poczucia bezpieczeństwa i przyjemności.

Rodzice dziecka słabo widzącego muszą zdać sobie sprawę, że rozwój ich potomka jest zdecydowanie wolniejszy. Ograniczenie bodźców wzrokowych wpływa niekorzystnie na koordynację wzrokowo - ruchową. Czas reakcji dziecka jest dłuższy, gdyż skupia ono uwagę na bodźcach słuchowych, pozostaje w bezruchu. Chcąc zapewnić poczucie bezpieczeństwa rodzice powinni mówić, zapewnić kontakt bezpośredni. Pieszczoty, mówienie w sposób opisowy, pozwolą na zrozumienie intencji matki czy ojca. Utrudnione porozumiewanie wzrokowe powoduje zubożenie mimiki dziecka, a stan psychiczny niemowlęcia bardziej wyrażają jego ręce ich gestykulacja. Odbiór i rozumienie niemowlęcych sygnałów warunkuje prawidłowy rozwój dziecka, jest także podstawą tworzenia wzajemnych relacji rodzic - dziecko.

Praca nad rehabilitacją małego dziecka powinna mieć atrakcyjny charakter, być przyjemna, mieć formę zabawy. Na początek można wprowadzić zabawy paluszkowe np. „idzie rak nieborak” itp. Kolejnymi zabawami dorosłego z dzieckiem to tzw. rysowane wierszyki, jak również ćwiczenia ruchowe. W opiece nad niedowidzącym dzieckiem nie powinno zabraknąć zabaw rozwijających zmysł słuchu, dotyku, zabawy plastyczne, a także zajęcia rozwijające spostrzegawczość wzrokową.

Praca z dzieckiem 5 -6 letnim

- Przygotowując dziecko słabowidzące na etapie przedszkolnym do podjęcia nauki w szkole szczególną uwagę zwrócić należy na:

- Usprawnienie manualne i przygotowanie do nauki pisania.
- Aktywizowanie myślenia i doskonalenie sprawności umysłowych: spostrzegawczości, uwagi, pamięci
- Kształtowanie pojęć matematycznych.
- Ćwiczenie funkcji słuchowych i wyrabianie gotowości do czytania .

- Pracując nad osiągnięciem gotowości szkolnej można wykorzystać następujące ćwiczenia:

- budowanie prostych konstrukcji z klocków i patyczków poprzez odwzorowywanie i układanie wg. schematu
- łączenie puzzli i układanie logicznych całości z elementów
- nawlekane dużych i małych koralików, przewlekanie sznurówki przez otwory różnej wielkości, segregowanie drobnych koralików różniących się wielkością, zapinanie i odpinanie guzików, zasuwanie zamków błyskawicznych
- lepienie z plasteliny, modelowanie kształtów w masie solnej, glinie, oblepianie konturów prostych obrazków,
- wydzierania z kolorowego papieru,
- wycinanie nożyczkami prostych figur i elementów wzdłuż wcześniej narysowanych linii lub wzoru
- malowanie farbą plakatową - rozpoczynamy zabawę od malowania na dużych kartonach całą dłonią, pacami, pędzlem,
- rysowanie kredkami,
- kalkowanie

- Przy okazji rysowania można przeprowadzić ćwiczenia w mówieniu – dziecko nazywa i opisuje przedmioty przedstawione na rysunku, określa jego przeznaczenie.

- Dzięki historyjkom obrazkowym dziecko uczy się wyciągać wnioski i rozumieć związki przyczynowo–skutkowe. .

Zabawy motoryczne, tematyczne i konstrukcyjne

Zabawy motoryczne umożliwiają poznanie schematu własnego ciała, kształtowanie umiejętności rozróżniania kierunków: góra, dół, lewa, prawa strona. Różnicowanie prawej i lewej strony jest niezbędnym warunkiem opanowania umiejętności odróżniania i kreślenia liter. Opanowaniu orientacji przestrzennej służą ćwiczenia z wykorzystaniem sygnałów dźwiękowych lub wzrokowych.

Orientacji w kierunkach możemy uczyć w czasie zabaw doskonalących percepcję słuchową:

- skąd dochodzi głos?
- gdzie ukrył się kotek?

Kształtowaniu orientacji w kierunkach i poznaniu schematu ciała służą ćwiczenia oraz zabawy utrwalające pojęcia stosunków przestrzennych:

- wchodzenie na krzesło, chowanie zabawek do pudełka i wyjmowanie ich, stawanie z lewej lub prawej strony, z przodu lub tyłu krzesła, wchodzenie pod krzesło itp.

W czasie zabaw tematycznych i konstrukcyjnych wprowadzamy proste ćwiczenia:

- określanie cech przedmiotów: duży, mały, gruby, cienki, długi krótki poprzez układanie i dobieranie klocków, patyczków, kredek
- różnicowanie pojęć wysoki - niski poprzez porównanie wysokości konstrukcji z klocków, ludzi, drzew
- mierzenie długości za pomocą dowolnie wybranej miary
- określanie ciężaru z użyciem terminów: ciężki - lekki, cięższy – lżejszy
- określanie pojemności naczyń (ile kubków wody mieści się w naczyniu ?)
- utrwalanie nazw dni tygodnia, pór roku, miesięcy, pojęć: dzisiaj, jutro wczoraj
- różnicowanie figur geometrycznych: koło, trójkąt, prostokąt, kwadrat
- klasyfikowanie przedmiotów wg. określonej cechy i grupowanie ze względu na ich właściwości

Kiedy dziecko prawidłowo różnicuje wg. jednej określonej cechy, wprowadzamy ćwiczenia różnicowania ze względu na dwie lub trzy cechy np. wybierz duże czerwone klocki, wybierz małe zielone kwadraty itp.

Zasady pracy z dzieckiem niedowidzącym w grupie przedszkolnej

W wychowaniu dziecka niedowidzącego należy przestrzegać następujących zasad:

- **Zwracając się do dziecka niedowidzącego należy wymawiać jego imię.**
- **Zachęcać dziecko do udziału we wszystkich możliwych dla niego zajęciach, unikać sytuacji, którym może nie sprostać.**
- **Nie uzależniać dziecka od innych i nie wyróżniać go.**
- **Nie stosować taryfy ulgowej i nie obniżać wymagań, traktować na równi z innymi.**
- **Konsultować się z okulistą lub rehabilitantem wzroku w sprawie oceny możliwości wzrokowych dziecka.**
- **Sukces rewalidacji związany jest z więzią emocjonalną, łączącą rodziców i dzieci.**
- **Defekt wzroku kompensować rozwojem innych procesów poznawczych – pamięć, uwaga, wyobraźnia.**
- **Więcej nagradzać niż karać.**
- **Umożliwić dziecku praktykę, powinno mieć zakres obowiązków, z których wykonania jest rozliczany (sprzyja to rozwijaniu poczucia własnej wartości).**
- **Dziecko niedowidzące nie powinno skupiać się na jednym zajęciu wzrokowym dłużej niż 15-20 minut.**
- **Należy kształtować w dziecku poczucie, że jest pełnowartościowym członkiem danej społeczności.**
- **Należy rozwijać specjalne zdolności dziecka niedowidzącego – muzyka, plastyka, języki obce.**
- **Należy stosować pomoce takie jak: lupa, luneta, okulary lornetkowe i lupowe, testery kolorów.**
- **Uświadamiać zdrowym dzieciom ograniczenia i możliwości niedowidzącego kolegi.**

Charakterystyka dziecka niewidomego

U dzieci niewidomych ostrość wzroku nie przekracza $1/20$ normalnej ostrości widzenia w lepszym oku, przy zastosowaniu szkieł korekcyjnych. Charakterystyczne dla tego zaburzenia może być również ograniczenie pola widzenia do przestrzeni zawartej w 20° .

Pamiętajmy, że **wzrok jest zmysłem stymulującym do poznawania świata**. Dla dziecka niewidomego otoczenie jest nieruchome - dotykiem poznaje ono to, co jest w zasięgu jego ręki, a za pomocą słuchu te rzeczy, które są dalej. W okresie niemowlęcym dziecko niewidome nie wykonuje pewnych czynności, charakterystycznych dla dziecka widzącego np. nie przekręca główki, nie stara się uchwycić przedmiotu, pchnąć go, nie kieruje w jego stronę ręki. Brak u niego pobudzenia bodźcami świetlnymi. Aktywność ruchowa dziecka niewidomego też jest mniejsza. Później osiąga pozycję stojącą i siedzącą, z opóźnieniem zaczyna chodzić. **Brak wzroku sprawia, że dziecko nie może uczyć się przez naśladownictwo**. Ponieważ ma zaburzoną koordynację ruchów, więcej trudności napotyka ucząc się samodzielnego jedzenia, higieny, czynności samoobsługowych, poznając gry i zabawy. We wczesnym okresie całą pracę wychowawczą z dzieckiem niewidomym należy oprzeć na zmysłach dotyku i słuchu.

Matka, aby nawiązać kontakt z dzieckiem niewidomym, powinna dotykać jego głowy, rąk, uszu i bardzo dużo do niego mówić. W celu stworzenia wrażenia ruchu, może je często nosić na rękach. Przedmioty i zabawki należy wkładać maluchowi wprost do ręki, aby poznawał je dotykowo. W czasie gdy dziecko zaczyna mówić (pierwszy rok życia), należy zwracać uwagę, by słowa które dziecko przyswaja były adekwatne do rzeczywistości. Gdy dziecko zaczyna czołgać się, raczkować, chodzić, nie należy go ograniczać. Trzeba jedynie zadbać o bezpieczeństwo otoczenia, by dziecko nie zrobiło sobie krzywdy. **Aby uniknąć bierności i zachować aktywność dziecka, nie można utwierdzać w nim lęku przed nieznaną przestrzenią**. Zmniejszona ruchliwość, związana z trudnościami w orientacji przestrzennej powoduje, iż dzieci niewidzące są słabsze i mniej zręczne, a ich organizmy bardziej podatne na powstawanie wad postawy.

Rozwój mowy u dziecka niewidomego

Dziecko niewidome nie ma wzorców do naśladowania. Dzieci całkowicie niewidome nie są też wzrokowo stymulowane do nazywania różnych przedmiotów i zjawisk, a także do zadawania pytań dotyczących otoczenia. „Ten rodzaj stymulacji jest szczególnie istotny w wieku tzw. pytań, który przypada na od 3-6 roku życia dziecka”

(Brieland). Jeżeli kora mózgowa dziecka nie jest uszkodzona, nie powinno mieć ono trudności z poprawnym opanowaniem strony fonetycznej mowy. Wiele dzieci, u których występują opóźnienia, w późniejszym okresie je nadrabia.

Szczególne trudności występują u niewidomych dzieci w wieku przedszkolnym, gdy powinny one w sposób właściwy rozumieć i posługiwać się pojęciami, które są im niedostępne w codziennym doświadczeniu. Formy językowe, które odnoszą się do oceny dystansu, wielkości czy stosunków przestrzennych, nie zawsze są przez nie właściwie rozumiane.

Znaczenie zabawy w funkcjonowaniu dziecka niewidomego

W okresie przedszkolnym nauczyciel-rewalidator powinien zwrócić szczególną uwagę na dostarczanie dziecku warunków najbardziej sprzyjających zabawie i jak najbogatszego materiału do niej.

- **umiejętne inicjowanie zabaw, nie tylko zbiorowych, ale i indywidualnych, to jest podsuwanie dziecku niewidomemu - zwykle pozbawionemu fantazji - pomysłów do zabaw, które sprawiają przyjemność, pomagają w rozwoju fizycznym, umysłowym i uczuciowym.**
- **stwarzać sytuacje, które kształciłyby naśladownictwo, ich brak bowiem bardzo utrudnia rozwój niewidomego.**

Ciekawym i ważnym zagadnieniem jest dobór zabawek dla **niewidomych dzieci** w wieku przedszkolnym. Dzieciom niewidomym należy dostarczać zabawek takich samych, jak pozostałym rówieśnikom - do zabaw konstrukcyjnych - różnego typu klocków, a do zabaw naśladowczych różnego typu lalek, zwierząt, zestawów mebelków itd.

Nie powinno się kłaść specjalnego nacisku na ściśle informacyjne właściwości zabawek, gdyż informacje o świecie, dzieci muszą otrzymywać na podstawie konkretów. **Zabawki grają jednak wielką rolę poznawczą, ponieważ uczą posługiwania się dotykiem, słuchem i innymi zmysłami.** Nie można też przeoczyć faktu, że zabawki mają dla dzieci niewidomych wyjątkowe znaczenie emocjonalne. Zabawka przybliża dziecku świat, można ją nie tylko dotknąć, ale i czule objąć, jeśli się ją lubi.

Rewalidacja dziecka niewidomego w przedszkolu

W przedszkolu dla dzieci niewidomych występuje konieczność:

- Stymulacji i wykorzystania naturalnej w tym wieku ciekawości świata i dużego ładunku emocjonalnego, który w tym okresie rozwojowym zwykle ma charakter dodatni.
- Dostarczenia interesującego, konkretnego materiału poznawczego, uporządkowanego w zasadnicze schematy poznawcze, materiału wziętego z najbliższego otoczenia.
- Wyzyskanie żywej uczuciowości, która jest charakterystyczna dla tego okresu, przez ustalenie racjonalnych, przychylnych stosunków interpersonalnych. W tym czasie należy również przygotować dziecko niewidome do akceptacji niepełnosprawności, ponieważ teraz zaczyna w pełni orientować się w swej odmienności.

Okres przedszkolny to okres, kiedy rewalidator we współpracy z nauczycielem musi nauczyć dziecko z ciekawością posługiwać się dotykiem i już musi zacząć uczyć niewidomego wychowanka racjonalnego sposobu eksploracji dotykowej (analizującej i syntetyzującej).

Warto, aby okres przedszkolny był wykorzystany do kształtowania w dzieciach wszystkich dyspozycji psychicznych i fizycznych, które są niezbędne do opanowania orientacji przestrzennej, oraz nauczania ich właściwego zachowania zgodnego z przyjętymi zwyczajami i nakazami moralno - społecznymi form kontaktu.

Rola nauczyciela-rewalidatora w pracy z dzieckiem niewidomym

Istotnym zagadnieniem w procesie rewalidacji jest zaakceptowanie swojej osoby przez niewidomego, pomimo tak poważnego uszczerbku na zdrowiu, jakim jest brak wzroku, oraz ustalenie realnego, a przy tym pożądanego celu oddziaływań kompensacyjnych i adaptacyjnych.

Do realizacji tego celu w dużej mierze może przyczynić się osoba rewalidatora, która powinna:

1. Wzbudzić motywację w wychowanku do usilnego dążenia do zwalczania niepełnosprawności nie przez zaprzeczenie jego istnienia, ale przez zrozumienie jego prawdziwych ograniczeń oraz skłonić go do wytyczenia sobie planu (lub wytyczonego przez rewalidatora, jeśli chodzi o dziecko), planu racjonalnego przygotowania się do normalnego życia.
2. Kształtować w niewidomym umiejętność radzenia sobie ze stresem, czy frustracjami przez równoważenie jej pozytywnymi wartościami życia.
3. Warto, aby rewalidator rozumiał, że wychowanie dziecka niewidomego w zakresie spraw ściśle etycznych i moralnych nie różni się od wychowania dziecka pełnosprawnego, gdyż cel jest ten sam.
4. Wyrobić w niewidomym te cechy charakteru, które pomogą mu w jego samowychowaniu - w kierunku uzyskania przez niego normalnego życia, a więc wyrobić odwagę, samodzielność, dążność do samoobsługi, nieustępliwość w stosunku do swych słabości itd.
5. Wyrobić właściwy stosunek do ludzi, by nie zamykać się w sobie, wykazywać możliwości i aktywność w sferze poznawczej mimo dysfunkcji, wdrażać do samodzielności i kształtować umiejętność proszenia o pomoc, gdy jest ona niezbędna.

cd. Rewalidator powinien:

6. Rewalidator powinien zapewniać niewidomemu poczucie bezpieczeństwa, znajdzie u niego pomoc, podporę moralną i zrozumienie, że może mu całkowicie zaufać, że prowadzi go właściwą drogą dla jego dobra. Na tej ufności można oprzeć u małego dziecka wymagane posłuszeństwo, a u starszego potrzebę szczerej wypowiedzi i otwartego, ufego porozumienia.

7. Powinien stale czuwać nad tym, aby w sferze czynności fizycznych (ruchowych, sprawnościowych) od przedszkola przyzwyczajać dzieci do samodzielności i odwagi wobec możliwych niepowodzeń i do nieliczenia na stałą czujność nad nimi widzącego.

8. Rewalidator musi wykorzystać wszystkie możliwości usprawnienia fizycznego, które jest dla niewidomego tak ważne. Chodzi mianowicie o stworzenie odpowiednich warunków do wyżycia się w dowolnym, spontanicznym ruchu i zdobycia odporności przez ruch na powietrzu, usamodzielnienie i wyrobienie potrzeby samodzielności i samo -wystarczalności, wykształcenie zamiłowania do ruchu i likwidowanie lęku przed nim, wykorzystanie ruchu do ćwiczeń orientacji w przestrzeni, ćwiczenie koordynacji psychoruchowej, ćwiczenie różnych zachowań w sytuacjach życia codziennego (dla kompensowania braku możliwości naśladownictwa), ćwiczenie ogólnej, prawidłowej postawy, wyrabianie dbałości o estetykę ruchów.

Rewalidator we współpracy z nauczycielem, realizujący powyższe cele i zadania są w stanie w znaczący sposób pomóc niewidomemu i zastąpić mu wzrok przynajmniej w minimalnym stopniu.

Kompensacja u dziecka z defektem wzroku

Niedowidzące dziecko jak każde inne, musi być otoczone mądrą miłością, która nie może przejawiać się ani w zbyt tkliwej nadopiekuńczości, ani w zbyt oschłym traktowaniu. Ważne, by rodzice zapewniali dziecku dopływ informacji o świecie wszystkimi możliwymi sposobami oraz umożliwiali poznawanie otoczenia na skutek jego własnej aktywności i samodzielności. **Defekt wzroku można kompensować rozwojem innych procesów poznawczych – pamięci, uwagi, wyobraźni.** Warto mówić dziecku o świecie widzących, nawet o tym, że jego niepełnosprawność uniemożliwia mu osiągnięcie niektórych zawodów. Warto zadbać o to, by przyswajając ogólnie obowiązującą wiedzę i umiejętności, uniknęło przystosowania swojej osobowości jedynie do braku wzroku, a jednocześnie zachowało całość charakterystycznych dla osoby z problemami widzenia sposobów pojmowania rzeczywistości.

Aby niewidome dziecko wyrosło na zdrowego, zaradnego i mądrego człowieka, nie wystarczy realizacja potrzeb biologicznych czy nawet serdeczna opieka. Zdrowy ruch, odpowiednia zabawa i towarzystwo ludzi - pobudzające do myślenia, mówienia, do swoistego działania i stałego radosnego próbowania swych sił, to największe skarby, jakimi ojciec i matka mogą obdarować swoje niewidome dziecko, już w okresie najwcześniejszych lat jego życia. Dopiero wówczas rodzice mogą być pewni, że dziecko wkroczy w wiek przedszkolny wyposażone w niezahamowaną wielką żywotność.

W okresie przedszkolnym rolę rewalidatora oprócz rodziców przejmują nauczyciele - wychowawcy.

Niedowidzenie nie stanowi przeszkody w ukształtowaniu społecznionego dziecka i nauczyciel - rewalidator warto, aby poznał mocne i słabe strony dziecka. Zajęcia z dziećmi niewidomymi określa bowiem nie jedynie ich dysfunkcja, ale także ich charakter. Rewalidator musi poznać godność i wartość każdego dziecka z niepełnosprawnością. Jest to jedyna droga, która może doprowadzić wychowanka do rozwinięcia osobowości, do ukształtowania osobowości wolnej i zrównoważonej - mimo inwalidztwa. Aby móc wypełnić wszystkie zadania wychowawcze, **aby móc oddziaływać na dziecko i wspomagać jego wszechstronny rozwój należy gruntownie je poznać.**

Zaburzenia utrudniające funkcjonowanie

Na skutek zaburzeń widzenia, dzieci mogą mieć dodatkowe zaburzenia, utrudniające funkcjonowanie w otoczeniu, uczenie się, zabawę. Są to:

- nadpobudliwość

- zaburzenia orientacji w przestrzeni

- zaburzenia koncentracji uwagi

- wad postawy

- męczliwość

- bóle głowy

- zaburzenia koordynacji wzrokowo-ruchowej

- natręctwa

Ważne! Natręctwa ruchowe często mylone są u dzieci z objawami autyzmu. Tymczasem wynikają z niezaspokojonej potrzeby ruchu, ograniczenia przestrzeni ruchowej lub lęku przed nadmierną przestrzenią, braku związków emocjonalnych z osobami bliskimi. Do najczęstszych natręctw należą: kołysanie się, kiwanie, uciskanie gałek ocznych, machanie rękami albo przedmiotami, różne formy agresji i autoagresji.

Sposoby postępowania i formy pomocy dziecku niewidomemu i słabowidzącemu w przedszkolu

- dokładne zapoznanie się z diagnozą okulistyczną, uzyskanie informacji na temat możliwego wpływu wady wzroku na możliwości percepcyjne, funkcjonowanie dziecka i proces edukacyjny
- rozwijanie na miarę możliwości dziecka percepcji wzrokowej, uwzględnianie deficytów wzrokowych w procesie dydaktycznym
- zapewnienie odpowiedniego miejsca w sali przedszkolnej
- przypominanie o konieczności stosowania sprzętu optycznego (okulary, lupy, lornetki)
- przygotowywanie dla dziecka specjalnych dotykowych pomocy dydaktycznych dostosowanych do jego możliwości wzrokowych
- uwzględnianie wolniejszego tempa pracy, gdy wada wzroku jest duża pozwolić na nagrywanie zajęć w przedszkolu
- zapoznavanie się z bajkami poprzez odsłuchiwanie płyt DVD, wyjaśniać pojęcia, których dziecko nie rozumie, zachęcanie do zadawania pytań, jeśli dziecko czegoś nie rozumie.
- organizować zajęcia sportowe zgodnie z zaleceniami okulisty lub rodzica, w razie zmęczenia dziecka, bólu głowy lub oczu zapewnić odpoczynek
- umożliwić udział w zajęciach rewalidacyjnych na podstawie opinii o WWRD lub orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego

Dostosowania edukacyjne w przedszkolu dla dziecka niewidomego i słabowidzącego

Program dla dzieci niewidomych i słabowidzących na etapie przedszkolnym powinien być realizowany w pełnym zakresie, wymaga jednak pewnych modyfikacji w postaci poszerzenia go o specjalistyczne, dodatkowe zajęcia nauki funkcjonowania czy usprawniania wzroku.

Cele rewalidacyjne w edukacji przedszkolnej:

- motywowanie do podejmowania wysiłku uczenia się życia za pomocą nienaruszonych zmysłów oraz zaakceptowania własnej niepełnosprawności,
- nauka orientacji w przestrzeni i samodzielnego poruszania się, która obejmuje: naukę technik ochraniających, ustalenie kierunku poruszania, rozpoznawanie odgłosów przestrzeni, poznawanie właściwości otoczenia, odnajdywanie upuszczonych przedmiotów, korzystanie z pomocy przewodnika, posługiwanie się laską, chodzenie po schodach, korzystanie ze środków komunikacji miejskiej;
- kształtowanie nawyków prozdrowotnych (ruchu, aktywności wypoczynkowo-rekreacyjnej);
- nauka czynności życia codziennego (utrzymanie higieny osobistej, dbałości o wygląd, prace domowe typu porządkowego, przygotowanie posiłków, opieka nad dzieckiem, sposób zachowania się w różnych sytuacjach życiowych, życiowych sklepie, na poczcie itp.)